

'De teederste kinderen der Hollandse duinflora'

Een broedende griël, gefotografeerd in De Kennemerduinen op 2 mei 1908.
FOTO: AD BURDET

"Begeeft men zich echter achter Meerenberg diep in de duinen, dan ontmoet men verschillende duinen, die op winderige dagen altijd evenzeer bezig zijn landwaarts voort te marcheren, een vrij steile voet hebben, ofschoon niet zo steil, of de toppen der bomen die reeds bedolven zijn, steken er nog gedeeltelijk boven uit. Doch genoeg van de verschijnselen waardoor de aanblik der duinen niet alleen onophoudelijk verandert, maar waardoor zij ook, zoo ze niet in tijde tegengegaan worden, steeds het bebouwde land trachten te verminderen om aan de zee een grotere plaats in te ruimen." (HUGO DE VRIES, 1865)

Het citaat van Hugo de Vries schildert zonder omhaal van woorden het wezen van een toen nog veel natuurlijker duin in Zuid-Kennemerland. De beschrijving getuigt van het scherpe waarnemingsvermogen dat deze uit Haarlem afkomstige bioloog, een van de grondleggers van de erfelijkheidsleer, wereldberoemd maakte. We leren eruit dat de wandelende duinen in het midden van de negentiende eeuw nog volop door het duin marcheerden. Dat de duinen aan de zeekant afsloegen en daarmee de wandelduinen hun eerste noodzakelijke zet gaven. En dat aan de binnenduintrand aangekomen, zij, tot grote ergernis, vruchtbaar land bedekten. Het geeft kortom een schets van een vroegere toestand die we tegenwoordig als ideaal zouden kwalificeren.

HET BEGON MET DE JACHT

Vanaf het midden van de veertiende eeuw is de teelt van konijnen een belangrijke bron van inkomsten uit de duinen. In de loop van de zestiende eeuw neemt de com-

merciële konijnenteelt in de duinen steeds grotere vormen aan. Duinmeiers pachten stukken duin, waranden, waar zij de konijnenteelt en –vangst uitoefenden.

De waranden werden wel omwald en met doornige struiken beplant. Eeuwenlang, tot aan het eind van de achttiende eeuw, was deze 'konijnenindustrie' het dominante gebruik in de duinen. Behalve het maken van wallen, droeg ook het boren van gaten, maar vooral de grote verstuingen door ernstige overbegrazing bij aan de grote invloed die deze nijverheid op de duinen heeft gehad.

De duinen waren vooral jachtgebied van enkele families zoals de Borski's die op Elswout woonden en de familie Cremer, de eigenaar van Duin en Kruidberg. Het heeft nog tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw geduurd, voordat grote delen van het huidige nationaal park werden overgedragen aan natuurbeheerders, zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en PWN. Hoe meer grond, hoe meer status was het credo in de negentiende eeuw. En veel

meer ambitie dan jagen had men niet. Koddebeijers lopen dus al heel wat eeuwen rond in de duinen om te zorgen dat het wild vooral niet in verkeerde handen kwam. De jacht is nu beperkt tot beheerjacht op ree, damhert en konijn, maar tot diep in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd er nog gejaagd op fazanten die hiervoor het gehele jaar werden bijgevoerd. Van het eind van de negentiende eeuw zijn de jachtboeken van de Kennemerduinen bewaard gebleven. Het tableau zag er toen heel anders uit dan in de twintigste eeuw. Vreemd genoeg werden er relatief weinig konijnen geschoten, maar daarentegen ongelooflijk veel hazen. De belangrijkste hoenderachtige in de jachtbuit was niet de 'faisant', maar de patrijs. Hiervan werden er jaarlijks vele tientallen geschoten. Dat zegt ook wat over het duin: het moet toen veel rijker aan akkeronkruiden, het favoriete voedsel, geweest zijn dan nu. Dit sluit weer goed aan bij de geweldige omvang van de aardappelteelt, zowel op 'landjes', met braaklegging, als 'op de zode'.

BOEREN EN STUIVEND DUIN

Naast de jacht werd het duingebied sporadisch bevolkt door boeren. Het toen nog overal stuivende duin was echter nauwelijks geschikt voor een welvarend bestaan. In de Bataafsche Republiek (1798-1810) heeft men wel geprobeerd om de 'woeste gronden' te ontginnen. Met een ongekende geestdrift werd er van alles aangepakt, waaronder het geschikt maken van de duinen voor landbouw en veeteelt. In Overveen verrees in 1795 een compleet dorpje, Middenduin. Het stuivende zand geselde echter het boerenbestaan, zodat deze agrarische nederzetting reeds in 1807 werd verlaten.

Van 1889 tot 1893 werden zeer grote oppervlakten van de Kennemerduinen jaarlijks verhuurd voor de teelt van aardappelen 'op de zode'. Deze vorm van rooibouw hield in dat een glooiend duingrasland werd omgespit om er daarna één jaar aardappels op te telen. De duingraslandhumus werd hierbij dus als een eenmalige bemesting gebruikt.

"Aangezien het systeem echter verderfelijk bleek voor den algemeenen toestand der duinen, werd er later niet meer toe overgegaan."

Behalve het gebruik van zodeland werden ook aardappels geteeld in de lagere gedeelten van de duinen. Vooral van ca 1850 tot aan de Tweede Wereldoorlog nam deze teelt grote vormen aan. Rond 1880 bevond zich rondom Zandvoort zo'n 700 ha aan duinlandjes; in 1900 nog maar circa 20 ha. In de Kennemerduinen werden rond 1920 nog jaarlijks circa 70 ha duinland verhuurd voor de teelt. Gezien het gebruikelijke drieslagstelsel, zal de totale beïnvloede oppervlakte circa drie keer zo groot geweest zijn.

Bij de voorbereiding van het *Masterplan Regeneratie duinvalleien* (zie pagina 140 van dit nummer) werden honderden grondboringen gezet in alle belangrijke valleien van het Nationaal Park. Op enkele boringen na werd in alle gevallen duidelijke bodemroering vastgesteld. De invloed van dit intensieve duingebruik op met name de levensgemeenschappen van natte duinvalleien is dan ook buitengewoon groot geweest.

Het stuivend duin draaide de duinboeren de nek om. Maar ook aan de binnenduinen had men last van verstuivingen, zodat dorpjes en nederzettingen regelmatig onder het zand dreigden te verdwijnen. Om verstuivingen te temmen zijn in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw grote dennenbossen aangeplant van voornamelijk Oostenrijkse en Corsicaanse den (*Pinus nigra* subsp. *maritima*).

En vooral voor het behoud van een veilige zeevering werd al vanaf de zestiende eeuw veel werk gemaakt van het inplanten van helm in de zeeduinen. Na de tweede Wereldoorlog tot in de tweede helft van de jaren tachtig werd als regulier duinbeheer na elke winter alle stuifkuilen, zelfs de kleinste, 'gearondeerd': de scherpe kanten werden afgestoken, met helm, stro of strandkweek volgeplant of met takken en ander organisch afval volgeplempt. De negatieve invloed van dit beheer op het huidige duin is niet genoeg te benadrukken! Stuivend duin werd eeuwenlang dus als een groot probleem beschouwd. Dit was mede reden om tienduizenden konijnen op jaarbasis af te schieten, omdat het konijn de vegetatie vernielde. Hoe anders kijken we vandaag de dag aan tegen verstuivingen en konijnen. Beiden zijn zeldzaam geworden...

DUITSERS, DRINKWATER EN DAGJESMENSEN

De bouw van verdedigingswerken in de tweede helft van de Tweede Wereldoorlog heeft een enorme invloed gehad in het huidige nationaal park. Vooral in het noordelijk deel van het park en rond Zandvoort is een

zeer omvangrijk grondverzet geweest voor de bouw van bunkers, tankversperringen van beton, zogenaamde tankgrachten en enorme kunstduinen, waar tanks op vast zouden lopen. Bovendien lagen door het gehele gebied uitgestrekte mijnenvelden en loopgraven met versperringen, waardoor een groot deel van de duinen letterlijk op de schop is gegaan. Ook veel van de hedendaagse wegen stammen uit die tijd. Een bijna even desastreuze invloed heeft de waterwinning gehad op het duinmilieu. In het midden van de negentiende eeuw ontdekte Amsterdam dat het duin schoon drinkwater leverde en startte met drinkwaterwinning in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Haarlem e.o. volgde in 1898 met de aanleg van een 'Prise d'eau'. In vrij korte tijd verdroogde het duin door grondwateronttrekking. Vooral in de jaren zeventig van de vorige eeuw was de verdroging van het duingebied enorm. Vochtige valleien waren bijna geheel verdwenen. Elders in dit nummer valt meer te lezen over de

De vos is niet meer weg te denken uit het duinecosysteem. FOTO: HENK HARMSSEN

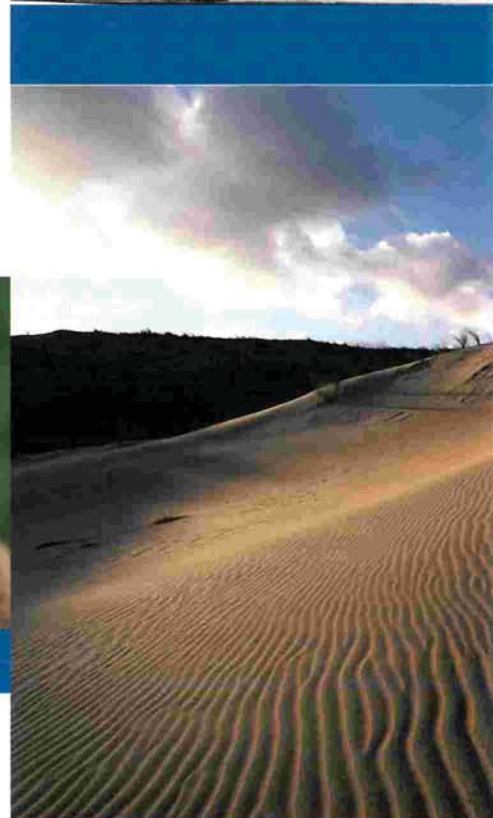
invloed van de waterwinning op de ecologie van de duinen en de positieve ontwikkelingen na het verminderen en stopzetten van deze activiteit in 2002.

Pas in 1950 werd het duin ook toegankelijk voor publiek, met de oprichting van het Nationale Park De Kennemerduinen.

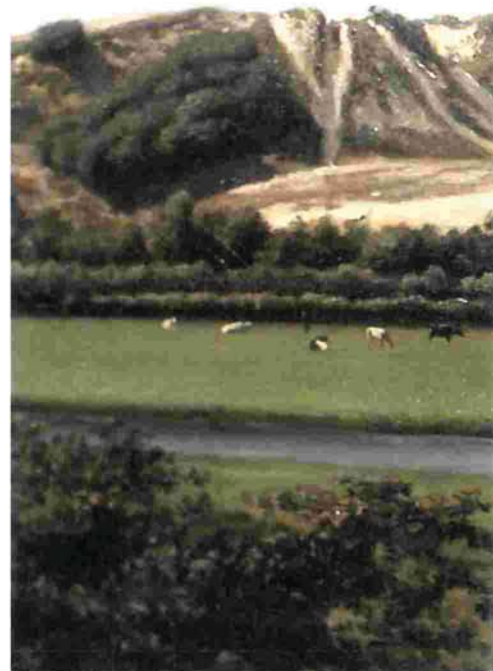
In de eerste jaren na de openstelling van dit gebied werden grote spartelvijvers gegraven en een kampeerterrein geopend. Massaal stroomden de recreanten toe om zich te verpozen in de vrij toegankelijke speelterreinen of om het gebied in te trekken. Momenteel bezoeken twee miljoen mensen per jaar het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

ALLES OP DE SCHOP

Samenvattend kunnen we zeggen dat de veelgeroemde natuurlijkheid van de Kennemerduinen, door deze zeer intensieve en langdurige vormen van menselijk gebruik slechts schone schijn is. Letterlijk elke vierkante meter is wel eens 'op de schop' geweest. We kunnen er ons geen begin van

„Alleen als de duinen weer werkelijk tot leven worden gewekt zal de ware biologische potentie van het duin ooit gerealiseerd worden." FOTO: HANS SCHOUTEN

een voorstelling van maken hoe rijk ze zonder dit gebruik geweest zouden zijn.

SPAARZAME GEGEVENS

Zo systematisch en omvangrijk als we momenteel onderzoek uitvoeren in onze natuurgebieden, zo spaarzaam was dit onderzoek in het verleden. Pas met de openstelling van het Nationaal Park De Kennemerduinen kregen veldbiologen de gelegenheid om de duinen in te trekken, die voorheen streng verboden gebied waren. In 1952 verrichtte de Vogelwerkgroep Haarlem de eerste gebiedsdekkende broedvogelinventarisatie. In de jaren die volgden werden regelmatig delen opnieuw geïnventariseerd. Op andere veldbiologische vakgebieden werd helaas nog weinig onderzoek verricht. Alleen Ger Londo deed een omvangrijk onderzoek naar de ontwikkeling van de flora en vegetatie in de duinval-

Sipkes woonden allen in en om Haarlem/Bloemendaal. Zij leverden een aardig inzicht wat er in het duingebied te beleven was, ofschoon er nauwelijks uitgebreide verslagen (meer?) bestaan van inventarisaties, tellingen en/of excursies. De meeste informatie kunnen we putten uit de artikelen, zoals in *De Levende Natuur*, *Natura* of uitgaven als de Verkadealbums. Ook de boeken en de talrijke krantenartikelen van Strijbos zijn een bron van informatie. Thijsse schreef het meeste vanuit zijn villa in Bloemendaal. Het nadeel is dat nogal eens volstaan wordt met een algemene topografische beschrijving, zodat we niet verder komen dan "een dozijn nachtzwaluwen aan de binnenduinrand".

FLORISTISCHE RIJKDOM

Een eerste wat omvangrijkere indruk van de floristische rijkdom van de duinen van Zuid-Kennemerland wordt beschreven door F.W. Van Eeden in *Onkruid, botanische wandelingen* (1886). In een wandeling in 1866 gaat Van Eeden via Overveen langs "talrijke zijpaden langs digtbegroeide beekjes" en trekt hij het huidige nationaal park binnen. Hij treft hier als eerste het stofzaad aan de voet van de dennen. Zijn beschrijving stamt van voor de grondwateronttrekking die startte in 1898, dus veel duinrellen en -beken waren nog volop te vinden in de duinzoom.

We zijn vooral geïnteresseerd in de alinea's waarin de duinvalleien beschreven worden. Niets is kenmerkender voor het duingebied als de van nature voorkomende vochtige duinvalleien. Van Eeden treft er *parnassia's* en *pyrola's* aan "in ontzettende hoeveelheid als witte sterren", maakt melding van de langgespoorde orchis (*Gymnadenia conopsea*, grote muggenorchis) die alleen op deze plaats voorkomt en noteert de *Orchis latifolia* (rietorchis en/of brede orchis), *Orchis incarnata* (vleeskleurige orchis), *O. maculata* (gevlekte orchis), *Epipactis latifolia* (brede wespenorchis) en *E. palustris* (moeraswespenorchis), *Herminium monorchis* (honingorchis) en *Listera ovata* (grote keverorchis) en van de gentiaanfamilie de *Erythraea centaurium* (echt duizendguldenkruid) en *E. litoralis* (strandduizendguldenkruid) en in september de *Gentiana amarella* (slanke duingentiaan). Ofschoon enkele van deze soorten weer in de natte duinvalleien zijn teruggekeerd en zich zelfs weer flink hebben uitgebreid, is een zo grote rijkdom aan diverse soorten orchideeën in een duinvallei voorlopig nog toekomstmuziek. Van Eeden besluit plechtig: "Hier bij het ruischen en bulderen der Noordzee prijken de teederste kinderen der Hollandsche duin flora". Ook het binnenduinlandschap werd door Van Eeden beschreven in *De bosschen van Brederode*, waar hij in 1879 gewag maakte van de *Anacamptis pyramidalis*, het orchideetje

boerderij Middenduyn in volle glorie ten tijde van Bataafsche Republiek. GEMEENTE ARCHIEF HAARLEM

er: Het meertje van Caprera en op de achtergrond hoge binnenduinen bij Bloemendaal in de negentiende eeuw. Nu zijn deze duinen geheel begroeid. SCHILDERIJ COLLECTIE STICHTING DUINBEHOUD

Van Eeden schreef in 1879 over het orchideetje hondskruid, dat „in groote hoeveelheid” groeide in de Heerenduinen. FOTO: FRITS VAN DAALEN

leien, in het bijzonder rond het Groot-Vogelmeer. In 1975 kwam zijn dissertatie uit, getiteld *Patroon en proces van duinvalleivegetaties in een gegraven meer in De Kennemerduinen*. Elders in dit nummer hierover meer.

Een impuls tot breed ecologisch onderzoek kwam pas midden jaren zeventig, toen de Kennemerduinen onderdeel werden van de NV PWN, terwijl de Vereniging Natuurmonumenten enkele particuliere gebieden kocht die tot het huidige nationaal park behoren.

De rijkdom van het duin uit de tijd van voor 1950 is helaas zeer spaarzaam beschreven. Dat er toch nog relatief veel bekend is op hoofdlijnen, danken we vooral aan het feit dat in Zuid-Kennemerland nogal wat veldbiologen avant-la-lettre woonden. Mensen als Van Eeden, Jac. P. Thijsse en wat later Jan P. Strijbos en Cees

hondskruid, die "groeit in groote hoeveelheid in de Heerenduinen achter Duinenberg (het huidige huis Duin en Kruidberg)". Voorts maakt hij melding van de vele soorten aardsterren *Geaster*, waarvan er in de omgeving van Bloemendaal acht van de negen "inlandsche" soorten worden aangetroffen.

Beschreef Van Eeden de flora en vegetatie van de negentiende eeuw, zijn tijdgenoot Van Wickevoort Crommelin deed vooral in vogels. Het was in die tijd gebruikelijk om alles wat vloog naar beneden te schieten voor determinatie. Verrekijkers bestonden nog nauwelijks, geweren daarentegen wel. Alleen al tussen 1862 en 1869 werden aldus 360 vogels geschoten. Dat waren grotendeels jonge bruine kiekendieven die naar Van Wickevoort Crommelin gebracht werden voor zijn prive-verzameling trofeeën. In die tijd ontving hij nog eens zestig grauwe kiekendieven, die hij als tamelijk algemeen beschreef in de duinen! Beide soorten komen niet meer voor in de duinen bij Bloemendaal.

TIJD VAN DE VERKADE-ALBUMS

Een andere wandelaar in de duinen nabij Bloemendaal is aanzienlijk bekender geworden: Jac. P. Thijsse. Door zijn goede relaties met de duineigenaren kreeg hij vrijwel overal toegang. Bovendien was Thijsse goed bevriend met Adolphe Burdet, een van de eerste vogelfotografen. Burdet was getrouwd met een dochter uit het roemruchtige geslacht Borski, die eigenaar was van bijna het gehele duinterrein van Zuid-Kennemerland.

Thijsse beschrijft een natuur in de duinen die we nauwelijks meer goed kunnen bevatten. Een open, stuivend landschap, met vochtige valleien vol soorten die Van Eeden eerder beschreef. Op de duintoppen achter Duin en Daal (het huidige Kopje van Bloemendaal) zag hij enkele honderden *Herminium monorchis* (honingorchis). Een orchidee, waarbij we nu al uit ons dak gaan als er een solitair exemplaar gevonden zou worden in Zuid-Kennemerland.

RAUSUS MAJOR

Wie ook veel schreef over de duinen van Kennemerland was Jan P. Stribos. Hij struinde in de eerste helft van de 20e eeuw door de duinen, vaak vergezeld van zijn fotocamera en zijn trouwe kameraden, die zich 'Rausus Major' noemden. Uit zijn vele geschriften en zijn bewaard gebleven dagboek komt een beeld van de toenmalige avifauna naar voren. Behalve voor zijn favoriete soort, de griel, heeft hij weinig kwantitatieve gegevens nagelaten. Stribos schatte het aantal broedparen van de griel in de duinen van Noord- en Zuid-Kennemerland in 1923 op dertig paar. Teleurgesteld concludeert Stribos in het Kennemer-

land-nummer van *Natura* in juli 1929 dat er niet meer dan twintig over zijn en "over vijftig jaren zullen er in ons land geen meer broeden...". Wie de plek wil weten waar de griel vroeger broedde, kan bij Thijsse terecht, die onder meer het Heiligland, de Tobbe en de helling boven het Groot Konijnenbos als broedplaats heeft genoemd. Deze vroeg twintigste eeuwse duinvogelgemeenschap waarin de griel voorkwam zouden we tegenwoordig het 'wulpriek duinvogelgezelschap' noemen, met behalve de naamgevende soort ook bijvoorbeeld scholekster, bontbekplevier, visdief, bergeend, zilver- en stormmeeuw, boomleeuwier en vele andere. Zo verhaalt Thijsse over een kolonie met honderden paartjes visdiefjes in het Spinnenkoppenvlak. Visdiefjes zijn al decennia lang geen broedvogel meer. Behalve over de duinvalleien waren de heren ook zeer te spreken over de binnenduintrand. In 1929 maakt Stribos nog melding van de geelgors en steenuil als broedvogel langs de binnenduintrand. Over de nu algemene bosuil wordt echter nog niet gerept. En meer in het open duin vond Thijsse zelfs nog de velduil, een soort die nog alleen zeer sporadisch in de duinen op de waddeneilanden broedt.

Jan P. Stribos is niet alleen pessimistisch over de toekomst van de griel, maar laat ook een ander somber geluid horen in datzelfde themanummer van 1929: "met het drooger worden der duinen is ook het aantal steltloopers sterk achteruit gegaan, alleen in de vochtige duinvalleien vinden we nog enkele paartjes tureluurs, grutto's en kieviten". Stribos vervolgt: "spontaan gegroeide berkenboschjes in de valleien vormen een prachtig woon- en broedterrein voor" en noemt dan onder andere de steenuil en grauwe klauwier, soorten die al decennia uit de duinen van Zuid-Kennemerland verdwenen zijn. Ook Thijsse zag met lede ogen de gevolgen van de grondwaterwinning aan. In 1931 merkt hij op in *De Levende Natuur*: "Wij hebben hier in het Kennemer duin zo'n heerlijke rijke vallei in dertig jaar tijds zien veranderen in een kruipwilgen-hondstong-vlakte en zelfs volstrekt "ondeskundigen" betreuren nog elke dag deze verandering".

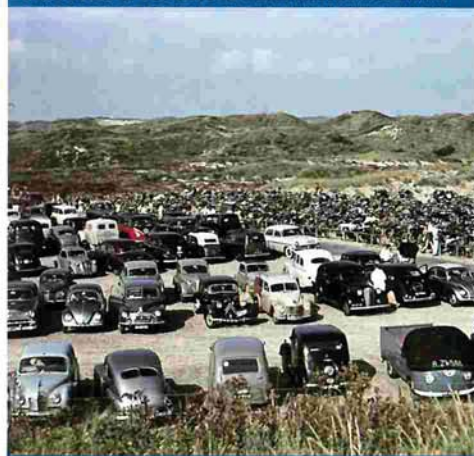
Thijsse was ook een van de eerste die al verklaringen gaf voor de achteruitgang van soorten als de griel en de nachtzwaluw. Beiden gingen achteruit door de toenemende onrust in de duinen. Een opmerkelijke conclusie, want het duingebied was nog niet officieel toegankelijk voor publiek. Weliswaar was Thijsse voorstander van toegankelijkheid van het duingebied voor een ieder, maar in een gezelschap van ten hoogste vijftien mensen onder verantwoordelijkheid van een leider. Massaal wande-

Boven: het oude restaurant Parnassia.

FOTO: EVERT RODERKERK

In de jaren vijftig stond het parkeerterrein van Parnassia al vol auto's. FOTO: ALBERT HOUTMAN

De Tweede Wereldoorlog heeft een enorm stempel gedrukt op het huidige nationaal park.

Grote delen van het gebied zijn op de schop gegaan.

FOTO: HANS SCHOUTEN

Ooit was het duin alleen in gebruik als jachtgebied. FOTO: AD BURDET

Het Vogelmeer in 2003. FOTO: FRITS VANDAALEN.

Het spartelmeer in de Kennemerduinen, in de jaren vijftig. FOTO: EVERT RODERKERK

Tot in de jaren vijftig broedden er visdiefjes in de duinen bij Bloemendaal. FOTO: EVERT RODERKERK

len in de natuur zou de rust in de duinen alleen maar verstoren. De rust in Thijsses tijd was volgens hem vooral te danken aan de "jachtminnende eigenaars."

WAS VROEGER ALLES BETER?

In de jaren zeventig was de verdroging van de duinen bij Bloemendaal op haar hoogtepunt. In het centrale deel van De Kennemerduinen was het grondwater meters gezakt. Alleen nog in enkele bomkraters in diepe valleien stond water, maar veel bijzondere planten leverde dit niet op: alles was dichtgegroeid. Het enige exemplaar van de rietorchis stond aan de rand van een parkeerterrein bij de gratie van enige

kwelstroom. De parnassia was wel het embleem van het toenmalige Nationaal Park De Kennemerduinen en de naam van een gelijknamig restaurant, maar het plantje was vrijwel nergens meer vindbaar. Oppervlakteinfiltratie, zo dacht men, zou herstel moeten bieden door het binnenbrengen van rivierwater. De duinen zouden weer vernatten en de oorspronkelijke begroeiing terugkeren. Er kwam echter vooral fosfaat en nitraat het van nature voedselarme duin binnen en dit leverde brandnetels, wilgenroosje en distelgroei op. Overigens is er in het nationaal park slechts een kleinschalige en kortdurende proef met oppervlakteinfiltratie geweest. Recent is dit gebied gesaneerd en door middel van natuurbouw weer zo goed mogelijk hersteld.

In 1975 waren er nog slechts veertien paartjes wulpen in De Kennemerduinen als broedvogel over, waar er in 1952 nog 73 paar werden geteld. De wulp broedt al meer dan vijftien jaar niet meer in het huidige nationaal park. Recreatiedruk zou een rol gespeeld kunnen hebben bij het verscheiden van de wulp. In het zuidwestelijk deel van De Kennemerduinen was een wulpenbastion, maar door de realisering van een grote camping kwam hieraan een einde. Ook de enorme vergrassing en verstruweling van het duingebied van Zuid-Kennemerland heeft vermoedelijk invloed gehad op vogels als de wulp, in combinatie met het verdwijnen van foerageergebieden in de duinzoom.

Ook de tapuit is vrijwel verdwenen, evenals het paapje. Beide zijn kritische soorten, specifiek voor het duinmilieu, dat inmiddels kennelijk ongeschikt wordt gevonden als broedgelegenheid.

Het dozijn nachtzwaluwen waar Thijsses over sprak in de duinzoom, leek eind jaren tachtig weer bijna terug. In het centrale duin werden maar liefst negen broedparen geteld. Dat heeft een paar jaar geduurd. Ineens waren ze terug, maar met dezelfde onberekenbaarheid was de nachtzwaluw weer verdwenen. Vaak is de natuur ondoorgroendelijk.

Voorts heeft de decimering van het konijn een forse invloed op het duinmilieu. Dit dier heeft eeuwenlang de vegetatie kort gehouden en tot ergernis van dijkgraven, Thijsses en koddebeijers was het konijn de oorzaak van verstuingen en het aanvreten van orchideeën.

Door de myxomatose in de jaren vijftig, maar vooral ook de recente virusziekte VHS, is de konijnenstand enorm uitgedund. De overgebleven konijnen zijn niet meer in staat de enorme vergrassing tegen te gaan.

En dan is er nog de vos. Ergens in de jaren zeventig van de vorige eeuw is dit zoogdier in het duin verschenen. Volgens de legende als losgelaten huisdier. In de eerste jaren werden alle vossen nog afgeschoten, maar inmiddels

is de vos een beschermd onderdeel geworden van de duinfauna in het nationaal park. Hoewel de vos de schuld kreeg van de sterke achteruitgang van bijvoorbeeld de wulp, bleek de wulp al nagenoeg verdwenen voor de komst van de vos. Niettemin, de vos hield ongetwijfeld huis in de aanwezige meeuwenkolonies, die uitweken naar de daken van onder meer vriesvemen en de fabrieksdaken van Corus/Hoogovens in IJmuiden. En ook de bergeenden en andere in het duin broedende eenden zullen niet of nauwelijks meer met hun pullen door het duin naar open water kunnen lopen.

OP NAAR ONGEKENDE RIJKDOM-MEN

Ondanks alle ecologische veranderingen zal dit themanummer duidelijk maken dat er een grote toekomst verscholen ligt in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

Elders wordt beschreven hoe de natuurlijke, vochtige duinvalleien weer zijn teruggekeerd door het stopzetten van de grondwaterwinning in 2002. Elk jaar worden de valleien gemaaid en sinds maart 2005 wordt ook integraal begraasd met Schotse hooglanders, pony's en paarden. Orchideeën waar Thijsse slechts van kon dromen, zoals de bijenorchis, de bokkenorchis en de groenknolorchis groeien in het duin. Zelfs het hondskruid, symbool van de soortenrijke droge duingraslanden, is weer teruggekeerd en zal, dankzij de begrazing hopelijk weer veel verloren terrein heroveren. Was in 1975 een buizerd in mei een unicum, nu broeden ze er talrijk, evenals haviken en zelfs de wespandief. Bontbekplevieren en kleine plevieren zijn terug van weggeweest. In de natte valleien broeden weer kieviten, in de duinmeren dodaarzen, geoorde futen, slobbeenden, soms een zomertaling.

In dit themanummer zal duidelijk worden waarom de duinen tussen Zandvoort en Bloemendaal nog altijd meer dan de moeite waard zijn en welke grote toekomst er is dankzij de vele, omvangrijke natuurherstelmaatregelen van de afgelopen jaren. Het echte werk moet echter nog beginnen en dat is het herstellen van de wandelende duinen die door Hugo de Vries zo grafisch werden beschreven. Alleen als de duinen weer werkelijk tot leven worden gewekt zal de ware biologische potentie van het duin ooit gerealiseerd worden.

Rienk Slings is senior adviseur Natuur en Recreatie bij PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland.

Henk Wijkhuisen is voorzitter van de KNNV-afdeling Haarlem en redacteur van Natura.